

Sludder og vrøvl – mejslet i sten

Af Peter Zeeberg

Ph.d i latin. Seniorredaktør ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

For et par år siden havde jeg en lille konsulentopgave for Københavns Kommune. De skulle udgive en registrant over alle de bevaringsværdige gravsten på Assistens Kirkegård, og da en del af dem er på latin, mente de fornuftigt nok, at de havde brug for en latinist.¹

En af de sten, jeg skulle se på, var den over Nicolai Edinger Balle (1744-1816), som var Sjællands biskop fra 1783 til 1808. Han var en central person i den danske kirke i en lang periode i slutningen af 1700-tallet, først som teologisk professor i København, så som biskop. I dag er han dog måske bedst kendt som forfatter til en udgave af Luthers lille katekismus med forklaringer, der gik under navnet "Biskop Balles lærebog".

Biskop Balles gravsten (afdeling E, nr. 532) er et imponerende monument af C.F. Hetsch, en stele i rød sandsten med latinske indskrifter på tre sider. Umiddelbart et passende monument over en lærd biskop. På forsiden står der, med bronzebogstaver over en bispestav i forgyldt bronze:

D. NICOLAO
EDINGER
BALLE
PRÆSULI OPTIMO
PIETAS
CLERI SELANDICI

(Dr. Nicolai Edinger Balle, den fremragende biskop. Rejst i hengivenhed af den sjællandske præstestand.)

Men når man kommer om på siden af stenen, hvor der findes to længere, indhuggede indskrifter, får man et chok. Her, både på nord- og sydsiden, er teksten pludselig fuldstændig

Gravminde over Biskop Nicolai Edinger Balle.
Assistens Kirkegård, København.
Foto: Peter Zeeberg.

forvrøvlet. Den arme, højlærde biskop bliver hyldet på nonsens-latin:

Nord:

ERAT ILLE
THEOLOGIAE DOCTOR
ET PROFESSOR
SEALANDIAE PER XXVI ANNO S
EPISCOPVS
CONESSIONAPIUS REGIRS
ATOVE OPDINISDANE BROGICI
COMMENDATOR
NATVS D XII OCTOB
A MDCCXLIV
DENATVS D XIX OCTOB
MDCCCXVI

Syd:

SANC TO PEREVNCTVS
IAM BALLE LABORE OVIESCIT
DELICIAE POPVLI
CLERIAMOR ATOVE DECVS
OVAM PIVS ET DOCTVSEVERIT
SVA SCRIPA LO OVVNTVR
OVAM PRVDENS
SACRIS COMMODAPARIADOCENT
IMPENDIT VITAM RECTO
NON TORTIOR ALTER
MITIOR AVT VINDEX
RELIGIONIS ERAT

Her kan jeg ikke hjælpe med en oversættelse. Det ligner latin, men en lang række af ordene er helt forkerte og kan ikke findes i nogen ordbog. Et enkelt sted står der noget, som er glimrende latin og nemt kan oversættes – men alligevel må være forkert: *non tortior alter* betyder "ingen var mere forskruet". Et smukt skudsmål for en ærværdig biskop.

Et nærmere eftersyn viser, at bogstaverne står mistænkeligt klart. Teksten er da også blevet restaureret i 1992-93,² og det er gjort på bedste beskub af nogen, der ikke har haft den ringeste ide om, hvad den skulle betyde. Inden restaureringen gik i gang, må indskriften have stået temmelig uklart, for

ERAT ILLE
THEOLOGIAE DOCTOR
ET PROFESSOR
SEALANDIAE PER XXVI ANNO S
EPISCOPVS
CONSESSIONAPIVS REGIS
ATQVE OPDINIS DANEBROGICI
COMMENDATOR
NATVS D XII OCTOB
A MDCCXLIV
DENATVS D XIX OCTOB
M DCCCXVI

ikke alene er mange bogstaver opfattet forkert, der er også – som det nok fremgår – forsvundet en række ordmellemlum, lige som der to steder er blevet indsat nogle, som ikke hører til. Alt i alt er der 8 fejl på nordsiden og 15 på sydsiden. Når forsiden er sluppet uskadt, skyldes det som nævnt at den ikke er hugget i stenen, men er udført med påsatte bogstaver i bronze.

Indskrift på nordsiden af stenen. Foto: Peter Zeeberg.

En hel del af fejlene kan man naturligvis gætte. *Non tortior*

SANCTO PEREVINCTVS
IAM BALLE LABORE OVTESCIT
DELICIAE POPVLI
CLERNAMOR ATOVE DECVS
OVAMPIVS ET DOCTVSEVERIT
SVA SCRIPEA LO OVVNTVR
OVANPRVDENS
SACRIS COMMODAPARIADOCENT
IMPENDIT VITAM RECTO
NON TORTIOR ALTER
MITIOR AVT VINDEX
RELIGIONIS ERAT

Indskrift på den anden
side af stenen.
Foto: Peter Zeeberg.

alter kan fx uden større besvær rettes til *non fortior alter* (ingen var stærkere). Og skulle man komme i knibe, er der hjælp at hente.

For det første findes der en fuldstændig afskrift fra 1833.³ For det andet er der i 1984 blevet foretaget en opmåling af monumentet, og i den forbindelse er der fremstillet en detaljeret afskrift, som nu befinder sig på Assistens Kirkegårds kontor.

Denne sidste afskrift dokumenterer, hvad man har kunnet læse på stenen inden istandsættelsen. En del bogstaver har været ulæselige, men andre, som nu er forkerte, står korrekt i afskriften. Samtidig viser den, at de to huggede indskrifter har haft punktum mellem alle ord. Disse punktummer er der ingen spor af i den nuværende tilstand, hvilket bekræfter, at indskriften ikke er restaureret, men nyhugget.

Her kommer så teksten, sådan som den burde have set ud.⁴ Bortset fra punktummerne ved ordmelletrum er alle ændringer i forhold til det nuværende udseende fremhævet:

Nord:

ERAT.ILLE.
THEOLOGIAE.DOCTOR.
ET.PROFESSOR.
SIALANDIAE.PER.XXVI.ANNOS.
EPISCOPVS.
CONFESSIONARIUS.REGIVS.
ATQVE.ORDINIS.DANEBROGICI.
COMMENDATOR.
NATVS.D.XII.OCTOB.
A.MDCCXLIV.
DENATVS.D.XIX.OCTOB.
A.MDCCCXVI.

(Han var doktor i teologi og professor, gennem 26 år Sjællands biskop, kongelig konfessionarius og kommandør af Dannebrogordenen. Født d. 12. oktober 1744, død d. 19. oktober 1816.)

Sydsiden giver en mere blomstrende skildring af biskoppens kvaliteter:

SANCTO.PERFVNCTVS.
IAM.BALLE.LABORE.QVIESCIT.
DELICIAE.POPVLI.
CLERI.AMOR.ATQVE.DECVS.
QVAM.PIVS.ET.DOCTVS.FVERIT.
SVA.SCRIPTA.LOQVVNTVR.
QVAM.PRV DENS.
SACRIS.COMMODA.PARTA.DOCENT.
IMPENDIT.VITAM.RECTO.
NON.FORTIOR.ALTER.
MITIOR.AVT.VINDEX.
RELIGIONIS.ERAT.

(Efter at have ført sit hellige arbejde til ende hviler nu Balle, folkets yndling, præstestandens kærlighed og pryde. Hvor from og lærd han var, taler hans skrifter om. Hvor forstandig, viser de goder hans skaffede kirken. Han helligede sit liv til det rette. En stærkere eller blidere forkæmper for religionen har ingen været.)

Det fremgår ikke umiddelbart, men her er der faktisk tale om et digt. Hvis man samler linjerne to og to, får man latinske vers ud af det: seks verselinjer i klassiske elegiske distika.

Fejl i indskrifter er ikke så usædvanlige som man skulle tro. Selv på de kongelige grave i Roskilde Domkirke er der 'trykfejl'. Men dér er der tale om et enkelt forkert bogstav, som formodentlig har siddet der, lige siden indskriften blev opsat. Her står vi med et mylder af fejl som er blevet føjet til for nylig af ren og skær vankundighed. Og de står ikke til at redde, de er mejslet i sten. Den salige afdøde må leve med sit vrøvlelatin, om man så må sige.

Sagen viser med al ønskelig tydelighed, at en historisk bevidsthed blandt meget andet kræver, at der er nogen der kan latin, og at de der ikke kan det, erkender det. De, der lavede registranten over Assistens Kirkegårds gravsten, vidste at de havde behov for hjælp. Men inden da var der altså andre, der ikke var nået frem til den erkendelse.

Noter

1. Stine Helweg og Marianne Linnée Nielsen (red.), Assistens 250, København 2010.
2. If. oplysning fra gravminderegistrator Marianne Linnée Nielsen, Københavns Kommune.
3. Frederik Thaarup, Vor Frue Kirke kortelig beskrevet, København 1833 (flere gange genoptrykt).
4. Enkelte af de punktummer, der angiver ordmellelrum, mangler i afskriften fra 1984. De er her indsat ud fra den formodning, at de har været der oprindeligt, men været ulæselige i 1984. I sydsidens linje 5 mangler i afskriften fra 1984 ordet ET, som findes i den nuværende tilstand. Det må være en lapsus i afskriften. Ordet er nødvendigt af hensyn til metrikken.